

Kızılbaşlık ve Türkmenler (1)

Vatan Özgül tarafından yazıldı.

Vatan Özgül

(29.07.2001)

vatan74@hotmail.com

Osmanlı tarihlerinde, mensup olunan boy, ulus veya etnik kimlik yerine, kişilerin ön plana çıkması, devlet hizmetindeki Türkmen beylerinin mensup oldukları aşiretlerin tespitine imkan tanımadığı gibi, büyük siyasi olayların etrafında odaklanan tarih yazıcılığı, konar-göçer(2) Türkmen topluluklarının içtimai vaziyeti ve yaylak-kışlak hayatları boyunca meydana getirdikleri olaylar hakkında da kayda değer bilgiler vermemektedir. Osmanlı tarihleri, Türkmenleri ya isyanlar vaki olduğu zaman veyahut Akkoyunlu ve Safevi Devleti ile Osmanlı Devleti'nin mücadeleleri esnasında anmakta, Safevi Devleti hizmetindeki Türkmenler için ise sıklıkla "Kızılbaş" tabirini kullanmaktadır. Bundan dolayı, Türkmenler, tarihlere daha çok sosyal ve iktisadi düzeni tehdit eden düşman unsurlar gibi yansımıştır. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu esnasında Osmanlıların'nın ataları, konar-göçer Türkmenler olarak tasnif edilmesi Türkmenlik'in yerinilecek bir husus olmadığı, bilakis yerleşik hayatın temsilcileri tarafından da övünülecek bir özellik olarak mütalaa edildiği anlaşılmaktadır.(3)

Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletlerinin temelde Türkmen aşiretlerine dayanması ve bu devletlerin siyasi hayatında boy ve oymakların müessir bir rol oynaması, bu devirde yazılan tarihlere de yansımaktadır. Siyasi rolleri itibariyle ön plana çıkan şahısların mensup buldukları kabileler, onların adları ile birlikte anılmakta ve böylece aşiretlerin devlet içindeki fonksiyonunu tespit etmek mümkün olmaktadır.(4)

Anadolu'daki Türkmen Aşiretlerini incelerken kökenin bir şekilde Horasan'a dayandığı görülmektedir. Horasan'a da Orta Asya'dan geldikleri ileri sürülmektedir:(5)

Bize meftun olan marifet söyler

Biz Horasan illerinde baydanız.

Kızılbaşlık ve Türkmenler (1)

Vatan Özgül tarafından yazıldı.

Musa gibi lentarani değiliz

Aslımızı sorar isen Hoy'danız(6)

Abdal Musa'ya ait olduğu varsayılan bu sözlerden en azından Abdal Musa ve çevresindekilerin Horasan'dan (hatta Horasan'a bağlı Hoy kasabasından) geldiklerini anlıyoruz.

Türkmen kavramı oldukça fazla tartışılmaktadır. Etimolojisi konusunda da oldukça farklı görüşlere rastlamak olasıdır. Ebu'l Gazi Bahadır Han'ın "Secere-i Terakkime (Türkmenler'in Soykütüğü) adlı eserinde, Kaşgarlı Mahmud'un "Divan-ı Lügât-ı Türk"ünde, Nesri'nin "Kitab-ı Cihannüma'sında" vs. eserlerde Türkmen adı konusunda çeşitli görüşler ortaya konmuştur.(7)

XI. yüzyıla kadar Oğuzlar'ın dışındaki Türk Boylarından bazılarında Türkmen dendiği bilinmektedir. Bu yüzyıldan sonra Türkmen adı yalnızca Oğuzlar'a verildi. Kaşgarlı Mahmut XI. yüzyılda sadece Oğuz boylarından meydana gelen Türkmen teşekküllerini kaydetmekte, hatta onlarında kendi içlerinde "dedelerinin isimlerini alan" irili ufaklı oymaklara ayrıldığını bildirmektedir. Öte yandan Oğuzlar'ın, XIII. yüzyıllara kadar kendilerini Türkmen diye isimlendirmeleri her halde konar-göçer hayatı temsil ediyordu.(8)

Yörük ve Türkmen adı Osmanlı'da bazen eş anlamlı olarak kullanılmıştır: "Fatih'in Kanunnamesini'nde Yörük tabir olunan Türkmenler'in teşkilat ve vazifeleri hakkında şu madde vardır...."(9) Daha sonraki zamanlarda ise Yörükler, Türkmenler'in bir alt kolu olarak sınıflandırılmıştır:(10) "Rumeli'de bulunan Türkmenler iki sınıfa ayrılmıştı: Yörükler, müsellimler"(11) Farklı zaman ve konum içinde Türkmenlik ve Yörüklük olgusu değişime uğramıştır. Günümüzde (2000 yılına yaklaşırken) Edremit çevresindeki Tahtacılar'a Yörükler "Türkmen" demektedir. Aralarındaki etnik farkın dinselikten kaynaklandığını, aslında aynı kökenden geldiklerini vurgulamaktadırlar: "Türkmenler ve Yörükler her ne kadar birbirleri için *aramızda soğan zarı gibi ince fark var* deseler de bu farklı dinsel inanç içindeki boylar arasında hemen hemen hiçbir ilişki bulunmamaktadır."(12) Bu yörede (Edremit ve çevresi) Türkmenlik'ten kasıt Kızılbaşlık'tır. Kısacası bu yörede Türkmenlik, Tahtacılık ve Kızılbaşlık bir şekilde eklenmiştir.

Zaman ve konum ne olursa olsun Türkmenlik kavramı içinde köken olarak Türk olma durumunu ve bununla birlikte, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar, konar-göçer bir yaşam tarzını uygulama bulunmaktadır:(13)

"Türkmenler'in hayat tarzlarını yerleşik hayat ile göçebelik arasında bir ara şekil diye tarif edebiliriz. Resmi kayıtlarda ve kanunnamelerdeki konar-göçer tabiri bir terim olarak bunların hayat tarzlarını pek güzel ifade etmektedir."(14)

Kızılbaşlık ve Türkmenler (1)

Vatan Özgül tarafından yazıldı.

X. yüzyılın birinci yarısında Oğuzlar, Hazar Denizi'nden Sir (Seyhun, İnci) ırmağının orta yatağındaki Fârâb (XI. yüzyıldaki adı ile Karaçuk) ve İsficab yörelerine kadar olan yer ile bu ırmağın kuzeyindeki bozkırlarda yaşıyorlardı.(15) X. yüzyılın başlarında Oğuzlar'ın çoğunluğu göçebe idi.(16) Oğuzlar'ın yerleşik yaşama geçişlerindeki en büyük etken İslamlaşma'dır. İslamiyet'in gelişimiyle yerleşik yaşam düzeni gelişmiştir.(17)

Kaşgarlı Mahmut'tan öğrendiğimize göre, Moğol istilası sırasında bir kısım göçebe Türkmenlerin aşağı Sir-Derya boylarında oturmaktaydılar. Faruk SÜMER, Türkmenler'in Horasan'a ve oradan Anadolu'ya göçlerini Moğol istilasına dayandırmaktadır. "Horasan adı ile şüphesiz Türkistan da ifade olunuyordu." Buradaki göç aslında bir kaçıştır:(18)

... Hacı Bektaş'ın, Baba İlyas'ın peşinden "Horasan'dan geldiğini" biliyoruz. "Horasan'dan gelmek", eski vakayinamelerde ve menkıbelerde sık sık kullanılan bir klişedir. Bu söz, esas olarak göç fikrine gönderme yapar. Türkmen boyları 11. yüzyılın sonlarında Anadolu'ya gelmeye başlamıştı. Bu boyların göç hareketleri 12. Yüzyılda ve özellikle de, Moğol istilasından kaçmak zorunda kaldıkları 13. yüzyıl boyunca iyice yoğunlaştı. Genel olarak Orta Asya ya da Maverâünnehir'den gelen göçmenlerin izlediği yol Horasan'dan geçiyor ve Hazar kıyılarını takip ederek İran Azerbaycanı'na ulaşıyordu. Bu yol, İran çöllerine girmek için izlenen olağan yoldu. Bu nedenle, "Horasan'dan gelmek" deyiimi, bahsedilen kişilerin o yerin değil de göçebe insanlar olduğu anlamına geliyordu.(19) Aynı konuda Ahmet Yaşar OCAK şu tespiti yapıyor:

"Horasan kelimesi, onların hakikaten Horasan mıntikasından geldiklerini değil, Horasan'da doğmuş bulunan cezbe ve ilâhi aşk esasına dayalı Melâmetî sûfiliğinden kaynaklanan Kalenderilik akımına mensup olduklarını göstermekteydi.(20)"

Türkmenler'in Orta Asya'ya bağlılıkları atasözleri ile sabit. Sarıkeçiler, gururlanan kimseye: "Horasan'da kaç dönüm tarlan var?", "Amma Horasanlı ha!...", "Ne Horasanlı adam!...Bu kadar olmaz" derler. Kozan'ın Aslanlı köyünde, saf adama "Horasan akıllı" derler. Silifke'nin Kırtıl köyü Alevileri "Âlim Buhara'dan çıkarmış da evliya Horasan'dan" diyorlar.(21)

XI. yüzyılın başlarında büyük bir çoğunluğu göçebe bir hayat yaşayan Oğuzlar'ın ekonomik faaliyetleri, bu yaşayışın icabı olarak, başlıca hayvancılığa dayanıyordu. At ve hatta deve eti yedikleri iddia edilmektedir. Oğuzlar, Müslüman olduktan sonra at eti yemekten vazgeçmişlerdir. Çünkü, dahil oldukları Hanefi mezhebi at eti yenmesini mubah kılmamıştı.(22)

Faruk SÜMER'den alıntıladığımız son paragraftan adeta, bütün Oğuzlar'ın Hanefi Mezhebi'nde olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu pek mantıklı gözükmemektedir. X. yüzyılın sonlarına doğru "şia" olayı çoktan olmuş ve İslam içinde bir çok mezhep ortaya çıkmıştı. İslam içersindeki bölünmenin temel sebebi Hz. Ali'nin hilafeti sorunudur. Türkmenler İslam'la 8. Yüzyılın başlarında doğrudan karşılaşmaya başladılar. Hatta bu karşılaşmalar büyük katliamlara uğrama şeklinde gerçekleşti:(23)

"Peygamberin vefatından sonra Arabistan yarımadasında doğan İslam anlayışında iki karşıt görüş oluşmuştu. Bunlardan birisi Arap

Kızılbaşlık ve Türkmenler (1)

Vatan Özgül tarafından yazıldı.

milliyetçiliğini ve militarizmini ön planda tutanların görüşü, diğeri İslam dininin evrenselliğini vurgulayanların görüşü idi. Peygamberin ölümünden sonra, Ömer ve Osman zamanında Arap milliyetçiliği ön planda tutulmaya başlanmıştı. Öncelikle İran toprakları Ömer ve Emeviler'in devrinde istilaya uğradı. Bunu takiben de Emeviler Türkmenlerin yaşadıkları bölgelere saldırmaya başladılar. Miladi 710 yılında Emevi kumandanı Kuteybe bin Müslimül Dahili'nin Türkistan'da hileli barış yaparak bir günde 10.000 kadar Türkmen'in başını kestiği bildirilmektedir.”(24)

Türkmenler'i katleden güç aynı zamanda Ali'den taraf olanları da yok etmeye çalışan güçtür. Türkmenler, bir taraftan Moğol istilasından kaçarken öbür taraftan Emeviler'in zulmü ile karşılaşılıyorlardı. Türkmenler'den bir kısmı dahi olsa, "Emevi karşıtı yani Şia yandaşı olmayı tercih edenler olmamış mıdır?" sorusu akla geliyor. Hangi toplum hiç bir direnç göstermeden kitlesel olarak yeni bir dine geçmiştir? 2000'lere yaklaşırken, halen eski şamanist inancını güden kimi Anadolu insanımızın varlığı, fotoğrafı iyi çekilmesi gereken sosyal bir olgudur:(25)

"Sultan Ana'nın hiçbir dini inancı yok. Bir tür yarı şaman. Doğa'ç bir dine inanıyor. Ömründe bir kez olsun abdest alıp namaz kılmamış. En ufak bir dua, besmele bilmiyor. Ülkemizin padişahlıkla mı, cumhuriyetle mi yönetildiğini de... Ancak Dedem Korkut masallarını, (o buna metel diyor) Deli Dumrul'u, Tepegöz'ü, Karacaoğlan'ı, Yunus Emre'yi, Pir Sultan Abdal'ı, Köroğlu'nu çok iyi biliyor." (26)

Aslında sorun, 10. yüzyıl sonrasında Türkmenler'in dinsel anlayışdır. Ebu Hanife dahi Emeviler'den ve Abbasiler'den taraf olmamıştır. Ancak sonradan Arap militarizmini güdenler Sünni İslam içersinde bulduklarından, zulüm ettikleri kitleleri doğal olarak Şia'ya sevk etmişlerdir:(27)

"Şiiliğin Irak ve İran'da yayılmasının sebebi, bilhassa müsteşrikler (28) ve onların her sözünü doğru sayanlar tarafından ortaya atılan uydurma sebeplerden değil, Ali'nin Küfe'yi merkez edinmesinden ve sonra Emeviler'in, İslami esaslardan ayrılıp Arap milliyetine dayanan bir siyaset gütmelerinden, Arap olmayan Müslümanları *Mevâli-köleler* saymalarından, onları daima kendilerinden aşağı görmelerinden doğmuştur. Arap olmayanların, Emeviler'in düşman oldukları Ali'ye ve Ali evladına bağlamaları, Emeviler'in bu aşırı milliyetçi siyasetinden meydana gelmiştir." (29) Katliamların olmadığını varsaysak bile bu anlatılanlardan Türkmenler'in (bir kısmının dahi olsa) Şia hareketine bağlanmalarını kolaylaştıracak yeterli bir sosyal-psikolojik sebep olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bir süreç olarak Alevileşme yukarıda anlatılanlardan sonra başladığı iddia edilebilir.

"Dede Korkut (Korkut Ata) menkıbeleri, Yunus Emre'den de önce halk arasında yaygındır. Dili, üslubu ve konusu yanında, Türk ahlak ve törelerini yansıması bakımından da büyük ilgi gören menkabelerini Oğuz ozanları ellerinde kopuzlarla terennüm ederler." (30)

Hasan ile Hüseyin'in hasreti su

Ayşe ve Fâtıma'nın nigâhı su

Kızılbaşlık ve Türkmenler (1)

Vatan Özgöl tarafından yazıldı.

Şâh-ı Merdan Ali'nün Düldülünün eğeri ağaç

Zülfikâr'ın kını-y-ile kabzası ağaç

Şah Hasan ile Hüsey'nün bişigü ağaç (31)

Yukarıda anlatılanlar Kızılbaşlık'taki dedelik kurumunu (32) anımsatıyor. Proto-Kızılbaşlık (33) şeklinde adlandırabileceğimiz bu erken Kızılbaşlık, 10. yüzyıl ve hemen sonrasındaki süreçte gelişmeye başlamış gibi gözükmektedir. Nitekim, Kızılbaşlık'ın temelini oluşturan Heterodoks İslami Târikatlardan biri olan Kalenderilik, bu esnada ortaya çıkmıştır:(34)

"Kalenderilik'in kimin tarafından kurulduğu tam olarak bilinmemektedir. 481 H.' de (1018) ve vefât eden Şeyhülislam Hace Abdullah-ı Ansari'nin bir *Kalender-Nâme*'si olduğuna göre Kalenderilik hayli eskidir." (35)

Selçuklu devletinin kuruluşu, Oğuz Türkleri'nin tarihinde pek mühim bir dönüm noktasıdır. Bu devletin kurulması ile İslâm'ın siyâsi hâkimiyeti Oğuzlar'ın eline geçtiği gibi, Anadolu ve ona komşu ülkeler de onların yurdu olmuştur. Oğuz Türkleri, Yakın Doğu İslam Dünyası'nın, bilhassa X. yüzyılın başlarından itibaren siyasi bakımdan zayıf bir duruma düşmesinden faydalanarak adım adım ilerleyen Bizans'ı geri atmakla kalmamış, onun asıl dayanağı olan Küçük Asya'yı fethetmek sureti ile bu devletin çökmesine ve yıkılmasına âmil olmuştur. (36)

Selçuklu Türkmenleri'nin Maveraünnehre inmeleri, Müslüman olmalarından daha çok Samanoğulları-Karahanlı rekâbeti ile ilgilidir. Onlar, önce Samanoğulları'na yardımda bulunmuşlar, Ali Tekin'in muhalefeti sırasında da Karahanlılar'ın iç mücadelelerinde yer almışlardı. Ancak, bu gelişmeler, Karahanlı ve Gazneli devletlerinin, Türkmenler'in bölgede siyâsi bir güç hâline gelmelerini önlemek amacıyla, bunlar üzerinde baskılarını artırmalarına yol açtı. Bu sıralarda Türkmenler Arslan Yabgu ile Tuğrul ve Çağrı Bey, Gazneli ve Karahanlı baskılarına karşı kendilerini daha iyi savunacakları bir bölgeye çekilirken, Çağrı Bey yaklaşık 3000 kişilik bir kuvvetle batı yönünde "keşif" hareketine çıktı. Çağrı Bey'in batıya yönelmesinde her halde bu tarafta Samanoğulları'nın yıkılmasından kaynaklanan otorite boşluğunun doğması da etkili olmuştu. (37)

Maveraünnehr hükümdarı Karahanlı Nasr b. İliğ 1013 yılında vefat etti; yerine kardeşi Mansur geçti ve bu, Arslan İliğ unvanını taşıdı. 411 (1020-1021) yılında hânedana mensup olan Ali Tegin Buhara'ya hâkim oldu ve ülkeni genişletmeye başladı. İşte bu tarihte Selçuk'un oğlu Arslan Yabgu'nun idaresinde olmak üzere, Selçuklular'ın Cend'den aşığıya inip Buhara'nın 20 fersah kuzeyinde bulunan Nûr yöresinde yaşadıklarını görüyoruz. (38)

Kızılbaşlık ve Türkmenler (1)

Vatan Özgül tarafından yazıldı.

Ali Tegin ile Arslan Yabgu arasında kuvvetli bir ittifak olmuştu. Gazneli Mahmud topraklarına sık sık tecavüzlerde bulunduğu için Ali Tegin'in komşuluğundan memnun değildi. Gazneli Mahmut, Hacıb Bilge Tegin komutasında Ali Tegin üzerine asker gönderdi. Bu gelişmelerden sonra Gazneli Mahmud Ali Tegin'i yener ve bir hile ile Arslan Yabgu'yu hapseder.

Arslan Yabgu'nun Gazneli Mahmud tarafından ele geçmesinin Selçuklular tarafından fiili bir tepki ile karşılandığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmıyor. Oğuzlar'dan Arslan Yabgu'ya bağlı 4000 çadırlık bir kümenin ileri gelenleri onun yakalanmasından sonra Gazneli Mahmud'a beğlerinden yani Selçuklular'dan, zulüm görmekte ve eziyet çekmekte olduklarını söyleyerek, Horasan'a geçmelerine izin vermesi ricasında bulundular. Gazneli Mahmut bu izni verdi. Bu Oğuz kümesi Horasan'a geçerek Serahs, Ferâve ve Abived çölünde yurt tuttular.

Gazneli Mahmud'a 1027 yılında yaptığı Hind seferinden dönüşünde Nesâ, Bâverd(Abiverd) ve Isferâyi halkından birçok kimseler, Türkmenler'in tecavüzlerinden şikayet ettiler. Buna karşılık Gazneli Mahmud önlem aldı. Yapılan savaşlar sonunda birçok Türkmen öldürülmüş, tutsak edilmiş, geriye kalanları ise Balhan ve Dihistan'a kaçırdılar. (39)

Türkmenler'in Orta Horasan'dan çekilmesinden sonra meydana gelen boşluğu Tuğrul ve Çağrı beyler doldurmak istediler. Sultan Mahmud'un ölümüyle tahta geçen Mesud'dan buraya yerleşme izni istedilerse de bu reddedildi. Bunun üzerine Türkmenler zorla Orta Horasan'a girdiler. Sultan Mesud'la yapılan savaştan Tuğrul ve Çağrı Bey'in komutasındaki Türkmenler kazandı. Oğuz Yabgu devletinden ayrılanlar (Tuğrul ve Çağrı Beyler) Selçuklu Devleti'ni kurdular. (40) Sonraları batıya doğru ilerlemeye başladılar. Karşılıklarına Kürtler, Arap ve Acem halkları ile Bizans'a doğru ilerleyen, Azerbaycan ve Musul çevresini yağmalayan Irak Türkmenleri vardı: (41)

"Arslan Yabgu'nun tutuklanarak Kalincar kalesine hapsedilmesinden sonra, Arslan Yabgu'nun maiyetinden bir grup Gazneli Mahmud tarafından Horasan'a sevk edilerek Nesâ, Abiverd ve Ferâve bölgesine yerleştirildi. Daha sonraları diğer Türkmenler'den ayırmak için Irak Türkmenleri diye adlandırılan bu grup yerleşik halk ve idareciler ile anlaşmazlığa düşünce, Gazneliler tarafından bu bölgelerden çıkarıldılar. Türkmenler de Azerbaycan taraflarına çekilmek zorunda kaldılar." (42)

Gerek Irak Türkmenleri'nce gerekse Selçuklular'ca Malazgirt Savaşı'ndan (1071) önce Anadolu'ya akınlar yapıldığı görülüyor. Bu sırada Anadolu'da Kürt Aşiretleri, Ermeniler, Rumlar (Bizanslılar), vs. halklar bulunmaktadır. (43) Anadolu'ya göç yeni yerleri fethetme, ganimet elde etme ya da doğudan gelen (gelme olasılığı olan) tehlikelerden uzaklaşma güdüsüyle mi yapılmıştır? Bunun altında yatan başka nedenler olabilir mi?

Reha ÇAMUROĞLU kitabında "Halk İslamı" ve "Resmi İslam" anlayışına yer veriyor. Buna göre Halk İslamı, uzlaştırıcı evrene sahip heterodoks bir İslam inancıdır. Resmi İslam inancı ise Selçuklu yönetiminin benimsediği savaşçı evrende, ortodoks yani katı İslami kurallara bağlı, bu yönüyle Türkmen Kültürü'nden uzaklaşmış bir İslam İnancıdır. Bu teziyle Selçuklular içinde bir ayrışmanın var olduğunu vurguluyor. Selçuklu

Kızılbaşlık ve Türkmenler (1)

Vatan Özgül tarafından yazıldı.

içindeki bazı oymakların -bir yerleştirme ve sorun çıkartan aşiretlerden kurtulma politikası olarak- uç noktalara sürüldüğünü belirtiyor: (44)

"Karahanlılar döneminde Ahmed Yesevi (ölümü 1166) geniş Türkmen kitlelerinin anlayabileceği bir dille İslam'ı popülerleştiriyor. Ama özellikle Yesevi'nin girişimi, aynı zamanda Türkmen kitleleri arasında doğacak Halk İslamı'nın bir ilk noktası olurken Anadolu'ya henüz girmemiş Türkmenler üzerinde en etkili oluyor. (45) Bizans, Selçuklu vs. çevre devletlerin evrenleri dışında Türkmenler'in ve yerlilerin (46) uzlaştırıcı bir evren çevresinde Anadolu'ya ve taşıdıkları değerleri paylaşmalarıdır. Bizce Türkmenler'in Anadolu'ya yerleşmelerini sağlayan asıl önemli etken budur." (47)

"Hıristiyan Anadolu İslamlaşırken heterodoks akidelere sahip Nasturiler, Paulicanlar, (48) Montanistler.... ve de Gregoryenler'in çoğunlukla İslam'ın da heterodoks yanına intisap ettikleri bir vakıdır. Ünlü Bektaşî şairlerinden Harabi ve ayrıca Aşık Vartan, Civan Ağa, Zeki, Nikabi, Hayrani, Çoşkun ve daha başkalarının Ermeni kökenli olmaları, keyfiyeti teyit ediyor." "Gerçekten Sivas-Erzurum-Divriği üçgeni, Alevi yayılmasının coğrafi merkezini teşkil edip Bizans devrinde Paulican hereys'sinin coğrafi yayılmasına tekabül etmektedir. Alevi-Bektaşîler'in temel dogmalarından biri olan eline, diline, beline yasağının Montaniste kökenli olduğunu tespit etmek ilginç olup Saint Augustin'de (De Moribus Manichaeorum) rastlanır." (49)

Anadolu'ya göç ve Anadolu'ya özgü bir İslami anlayışın oluşmasında Türkmenler ile Anadolu'da yaşamakta olan halkların, benzer halk inançlarına sahip olmalarının oldukça etkili olduğu söylenebilir. Bu konuda Ahmet Yaşar OCAK'ın tespitlerini aktaralım:

"Hızır veya Hızır-İlyas'ın Saint George'dan başka, Doğu Anadolu-Kızılbaşları arasında, Ermeniler'in büyük bir kudsîyet izâfe ettikleri Saint Sergios ile özdeşleştirildiği tespit edilmiştir. Özellikle Dersim Kızılbaşları'nın eskiden bu azize ait manastır ve kiliseleri kendilerine aitmiş gibi ziyaret ettiklerini yine Hasluck naklediyor. Ona göre, bu yörenin daha batısında Saint Georges ve Saint Théodore kültü nasıl Hızır'la birleştirilmişse, Doğu Anadolu Kızılbaşları da Ermeniler dışındaki Hıristiyanlar'a pek bir şey ifade etmeyen Saint Sergios kültünü Hızır'la birleştirmişlerdir." (50)

Malazgirt ve Miryokefalon Savaşları'ndan sonra Anadolu, Türkmenler'in yurdu olmaya başladı. Türkmenler, Selçuklu hükümdarlarına karşı, devletin nimetlerinden faydalanamamaktan kaynaklanan kırgınlıklarını hiçbir zaman gizlememişlerdi. Onlar taht mücadelelerinde açıkça mualiflerin yanında yer alıyorlar (51) ve devlete karşı muhalefeti destekliyorlardı. Selçuklu hükümdarları Türkmenler'in rahatsızlıklarını bildiklerinden tedbir olarak onları ya devlet idaresine girmekte direnen ve kontrolü güç olan dağlık bölgelerdeki topluluklara karşı denge unsuru olarak kullanıyorlar ya da uçlara sevk ederek Ermeni, Gürcü ve Bizans topraklarında yağmalar yapmalarına ses çıkarmıyorlardı. Bu politika aslında Selçuklu sınırlarının Hıristiyan ülkeler aleyhine genişlemesinin değişik yöntemi idi. Siyasi sınırlara hiçbir zaman riayet göstermeyen konar-göçerler, sık sık Bizans veya Ermeni topraklarına giriyorlar, yerleşiklerin ekinlerine ve köylere zarar veriyorlar, bu surette sınır boylarındaki ahalinin daha içerilere gitmelerine yol açıyorlardı. Böylece otlaklar ve ziraat alanları elde edilmiş oluyordu. (52)

Türkmenler'in Horasan'dan kalkıp şu anki yerlerine gelinceye kadarki tarihsel süreçte kendilerini, çevre aşiretleri ve sınırları içinde buldukları

Kızılbaşlık ve Türkmenler (1)

Vatan Özgül tarafından yazıldı.

devletleri derinden etkileyen toplumsal olaylar meydana gelmiştir. Bunları başlıklar halinde özetlemek gerekirse şöyle sıralayabiliriz:

a) Horasan ve Anadolu arasında Akkoyunlu, Karakoyunlu, Selçuklu, Moğollar ve çevredeki diğer devletler arasında, sonralarında ise -Balkanları'da içine alacak şekilde- Osmanlı, Safevi, Balkanlar'daki devletler, (ve diğer devletler) arasındaki savaşlar, Türkmenler'in diğer boylarla (aşiretlerle) olan sorunları ve göç

Babai, Şeyh Bedrettin, Şahkulu, Celalî ayaklanmaları gibi Proto-Kızılbaş/Kızılbaşlık ile ve/veya Türkmenler ile ilgisi olduğu düşünülen ayaklanmalar.

Yavuz Sultan Selim'in doğu seferi.

Akkoyunlu, Karakoyunlu, Selçuklu, Anadolu Beylikleri, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin aşiretlere bakış açısı ve aşiretleri konuşlandırma politikaları. (53)

Anadolu'daki Proto-Kızılbaşlar'ı kendi safına çekmek için dinsel anlayışını değiştirdiği iddia edilen Safevi hânedânı, kurduğu tarikat ve Anadolu'ya gönderdiği dinsel kimlikli kişiler sayesinde Anadolu'da, Safevi Şia'sı olayını başlatır. Firuz Şah soyundan geldiği söylenen Şeyh Safi'nin kurduğu Erdebil Ocağı sayesinde -aynı zamanda dinsel kimliği olan- Safevi liderleri, 12 dilimli kızıl taç giymeye, kızıl sarık sarınmaya başlamış, müridlerine de, derecelerine göre aynı tacı, sarıklı veya sarıksız olarak giydirmiştir. (54) Nitekim çeşitli kaynaklarda Firuz Şah, Zerrin Kûlah lakabıyla birlikte kullanılmaktadır. Zerrin Kûlah, "Kızıl börk (başlık)" anlamındadır. Bazı kaynaklarda Zerrin Kûlah, "altın sırmalı bir kûlah", "sırma takke" ve "kırmızı kûlah" olarak da ifade edilmektedir: (55)

